

37

KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 1. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

37.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

11-15 MAYIS 2015
ERZURUM

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3474-1
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 171-1

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ZME

11-15 Mayıs 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen
37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
Erzurum Atatürk niversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Yusuf KOŐAR

ISSN: 1017-7655

Kapak Fotoğrafı: *Serdar AYBEK*
Metropolis, 2014 Yılı alışmaları

Not : Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil zme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

İsmail Aygl Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. şti.
Tel: 0312 310 59 95
ANKARA-2016

YAYIN KURALLARI

Genel Müdürlüğümüzce her yıl düzenlenen “Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu’nda sunulan raporlar, bu yıl da kitap olarak basılacaktır. Gönderdiğiniz rapor metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, 13.5x19 cm.lik bir alan içinde 10 punto ile, satır aralığı 10 punto olacak şekilde, tirelemeye dikkat edilerek, Times New Roman fontu ile 10 sayfa yazılması,
- * Başlığın 14 puntoda bold ve satır aralığı 14 punto olacak şekilde yazılması,
- * Metinde ana başlıkların büyük harflerle ve italik, alt başlıkların ise küçük harflerle ve italik olarak yazılması,
- * Dipnotların metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda satır aralığı 8 punto olacak şekilde yazılması,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimlerinin italik yazılması,
- * Çizim ve resim toplamının 15 adetten fazla olmaması, fotoğrafların CD’ye JPG veya TIFF olarak kaydedilip gönderilmesi, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olması,
- * Çizimlere (Çizim:.....), resimlere (Resim:.....), haritalara (Harita:.....) olarak alt yazı yazılması ve kesinlikle levha sisteminin kullanılmaması,
- * Bildirilere, bütün yazarların mutlaka isim, unvan ve yazışma adresinin yazılması,
- * Metin çıktısı ile birlikte metnin mutlaka CD’ye yüklenerek gönderilmesi gerekmektedir, CD’deki metin ile metnin çıktısı uyumlu değildir. Aksi takdirde CD deki metin esas alınacaktır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç 1 Ağustos tarihine kadar, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, 2. TBMM Ulus/ANKARA adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing: .....), photos (Photo: .....), and maps (Map: .....). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to the address Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, 2. TBMM Ulus / ANKARA until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Vecihi ÖZKAYA, Feridun S. ŞAHİN, Yılmaz S. ERDAL, Marion BENZ Körtik Tepe 2014 Kazısı.....	1
Philipp NIEWÖHNER, Christof BERNs, Reyhan ŞAHİN Milet 2014 Yılı Çalışmaları	23
Michael BLÖMER, Dilek ÇOBANOĞLU, Engelbert WINTER Doliche 2014	41
A. Tuba ÖKSE, Ahmet GÖRMÜŞ, Erkan ATAY, Nihat ERDOĞAN, Erdal ÜNAL İlisu Barajı İnşaat Sahası 2014 Kurtarma Kazısı.....	59
Turgut H. ZEYREK, Ali Nadir ZEYREK Kastabala Antik Kenti Kazıları-2014	73
Halime HÜRYILMAZ Gökçeada-Yenibademli Höyük 2014 Yılı Kazıları	83
Aytaç ÇOŞKUN 2014 Yılı Zerzevan Kalesi Kazısı (İlk Sezon)	101
Mehmet KARAOSMANOĞLU, Halim KORUCU, Mehmet Ali YILMAZ Altıntepe Urartu Kalesi 2014 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	129
Gülsün UMURTAK, Refik DURU Hacılar Büyük Höyük Kazıları - 2014	147
Zafer DERİN, Tayfun CAYMAZ, Gülnur EROĞLU İzmir-Yeşilova Höyüğü 2014 Yılı Çalışmaları	159
Numan TUNA, Nadire ATICI, İlham SAKARYA, Elizabeth S. GREENE, Justin LEIDWANGER Burgaz (Palaia Knidos) 2014 Yılı Çalışmaları	175
Burçin ERDOĞU, Nejat YÜCEL Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik 2014 Yılı Kazı Çalışmaları	195
Sevinç GÜNEL Çine-Tepecik 2014 Yılı Kazıları	201

Harun TAŞKIRAN, Kadriye ÖZÇELİK, M. Beray KÖSEM Eşref ERBİL, Yavuz AYDIN 2014 Yılı Suluin Mağarası Kazıları	215
Işın YALÇINKAYA, Harun TAŞKIRAN, Metin KARTAL, Kadriye ÖZÇELİK, Gizem KARTAL, Yavuz AYDIN, Murat KARAKOÇ, Betül FINDIK, Eşref ERBİL 2014 Yılı Karain Mağarası Kazıları	235
Hüseyin Sabri ALANYALI Side 2014 Yılı Kazı ve Araştırmaları	253
Nurettin ÖZTÜRK, Murat ÇEKİLMEZ, Berna KAVAZ, Gencay GÜLOĞLU, Abdülhadi DURUKAN, Mehmet Kayhan MURAT, Büşra TAKUNYACIOĞLU İsmail ÖZCİHAN, Osman AYDIN, Özgür MARANGOZ, Emrah ÖZDEMİR 2014 Yılı Myra–Andriake Antik Kenti Kazı Çalışmaları	277
Osman AYTEKİN Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2014	291
Tevfik Emre ŞERİFOĞLU, Gregory MCMAHON, Sharon R. STEADMAN Çadır Höyük 2014 Sezonu.....	305
Hayat ERKANAL, Ayşegül AYKURT, Kadir BÜYÜKULUSOY İrfan TUĞCU, Rıza TUNCEL, Vasıf ŞAHOĞLU Liman Tepe 2014 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları	323
Yılmaz AKKAN, Aslı SARAÇOĞLU 2014 Yılı Tralleis Kazı Çalışmaları	341
Rafet ÇAVUŞOĞLU, Bilcan GÖKCE, Erol USLU Van/Çavuştepe Kalesinde Arkeolojik Kazılar: 2014 Yılı.....	357
Şengül Dilek FUL, Murat TEKİN, Emine Saka AKIN Tekin SUSAM, Canan HANOĞLU Sebastopolis Antik Kenti 2014 Yılı Kazı Çalışmaları	379
Erksin GÜLEÇ, Mehmet SAĞIR, İsmail ÖZER, Ayşen AÇIKKOL YILDIRIM İsmail BAYKARA, Serkan ŞAHİN 2014 Yılı Üçağızlı Mağarası Kazısı	391
Taner KORKUT Tlos 2014 Kazı Etkinlikleri	399

Serap YAYLALI, Yılmaz AKKAN, Özlem TÜTÜNCÜLER, Emre ERDAN Çakırbeyli-Küçüktepe Höyük 2014 Yılı Kazı Çalışması	417
Nurettin KOÇHAN, Korkmaz MERAL, Ahmet Cuneydi HAS, Ahmet TERCANLIOĞLU Kyzikos 2014	433
Atilla ENGİN, Engin ÖZGEN, Olcay ZENGİN-KOŞAN, Filiz AY-ŞAFAK, Aydoğın BOZKURT Oylum Höyük 2014	445
C. Brian ROSE Gordion 2014	467
Celal ŞİMŞEK 2014 Yılında Laodikeia'da Yapılan Kazı ve Restorasyonlar	481
Erol ALTINSAPAN, Ali GERENGİ Karacahisar Kalesi 2014 Yılı Kazı Çalışmaları	509
M. SEYER und Mitarbeiter Limyra 2014	519
Göksel SAZCI Maydos Kilisetepe Höyüğü Kazısı 2014 Sezonu Çalışmaları	539
Aslı ÖZYAR, Elif ÜNLÜ, Türkan PİLAVCI, Çiğdem KÜLEKÇİOĞLU Serdar YALÇIN, Zachary SILVIA, Jacob STAVIS Tarsus-Gözlükule 2014 Yılı Kazısı	551
Bahadır DUMAN, H. Hüseyin BAYSAL Tripolis Ad Maeandrum 2014 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları	563
Ömer ÖZYİĞİT 2014 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları	585
Derya ŞAHİN, Mustafa ŞAHİN Myndos Kazısı - 2014	603

2014 YILINDA LAODİKEİA'DA YAPILAN KAZI VE RESTORASYONLAR

Celal ŞİMŞEK*

2014 yılında Laodikeia Antik Kenti'nde; Kandilkırı Yerleşmesi, Kuzey (Kutsal) Agora, Stadyum Caddesi Batı Portik Dükkanı, Caracalla Nymphaeumu, C Yapısı, Efes Portikosu, S. Severus Nymphaeumu, A Evi Doğu ve Kuzey Sokağı, Merkezi Agora Anı Sütunu, Kiliseli Peristylli Ev, Laodikeia Kilisesi'nde yıl boyunca kazı, konservasyon ve restorasyon çalışmaları yapılmıştır¹.

1) KANDİLKIRI YERLEŞMESİ (Resim: 1)

Laodikeia'da Batı Nekropol alanı içerisinde bulunan Kandilkırı yerleşmesinde, 2013 yılında 4/A-B açmaları içerisinde, batı yarısı açığa çıkartılmış olan, 2. tabakaya (Tablo) ait evsel mekânların, doğu yönünde devamının tespit edilmesiyle, 2014 yılında bunları ortaya çıkartmak için 3/A açmasının batı

* Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK, PAÜ, FEF, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Kampüsü, Denizli-TÜRKİYE.

1 Bakanlık Temsilciliğini; Yıldız Şahin (Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi), Fatih Mehmet Dulkadiroğlu (Ankara Etnografya Müzesi) yapmıştır.

Kazı Heyeti: Prof. Dr. Francesco Gulzli, Yard. Doç. Dr. Erim Konakçı, Dr. Alistair FllppInl, Asistanlar: M. Ayşem Sezgin, Mehmet Okunak, Umay Oğuzhanoğlu Akay, Barış Yener, Mustafa Bilgin, Bilge Yılmaz Kolancı, Yasemin İnceelgil. Restoratörler: Öğrt. Gör. Çağrı Murat Tarhan, Öğrt. Gör. Erkan Baloğlu, Uzm. Ali Yaşar, Eda Altuncu, Ahmet Akkaya, Arif Duygun, Ecem Dökümtaş, Emin Ateş, Enver Gündüz, Gizem Mestan, Mehmet Yurtseven, Özge Yılmaz, Seher Bayram, Sinem Dölen, Yusuf Hotamış, Arkeologlar: Gökhan Yılmaz, Ayşegül Arıç, Fatma Kıyak, Kürşat Polatçıl, Barış Taşdemir, Pınar Kızıltepe Bilgin, Burcu Erez, Sevcan Şimşek, Semih Akdemir, Alp Kavas, Burcu Derin, Burcu Akça, Esra Yiyit, Kübra Çalışır, Mehmet Önder İnce, Sanat Tarihçiler: Dilek Çakar, Taner Babataş, Burcu Değirmencioğlu, Mimarlar: Elif Çetinkaya, Ezgi Yürük, Yeliz Tufan; Jeoloji Mühendisleri: Ekin Balçık Durucan, Emre Tuncel; Öğrenciler: Pamukkale, Dumlupınar, Uludağ, Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksek Okulu ve Özyeğin Üniversitesi arkeoloji, restorasyon ve mimarlık bölümlerinden öğrenciler kazıda görev almıştır. Web: <http://laodikeia.pau.edu.tr/>

Finans Kaynakları: Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, (DOSİMM), Denizli Valiliği, Denizli Büyükşehir Belediyesi, Pamukkale Üniversitesi, TÜRSAB, PASVAK, Başaranlar Mermer, Denizli Tekstil ve Giyim Sanayicileri Derneği, Emek A.Ş., Tümaş Mermer, Tuna Mermer.

yarısını ve 3/B açmasının kuzeybatı çeyreğini oluşturan toplam 5x10 m. ölçülerindeki bir alanda kazı çalışmaları yürütülmüştür².

Laodikeia Kandilkırı Tabakalaşması		
Tabaka	Dönem	Bulgular/İşlev
1	Hellenistik-Roma İmparatorluk-Bizans	Yüzey toprağı içerisinde, kuzeydeki geç mezarlık alanından sürüklenerek gelmiş olan kırık seramik parçaları ve az sayıda küçük buluntularla temsil edilmekte.
2	Erken Tunç Çağı 3	Yerleşim Alanı (2A ve 2B olarak en az iki evrelî)
3	Erken Tunç Çağı 3	Çöp çukurları
4	Erken Tunç Çağı 2	Mezarlık Alanı
5	Erken Kalkolitik Çağ?	?

Kandilkırı yerleşmesinde 2013 yılında, 4/A açmasında, 2A tabakasına tarihlendirilen, bitişik durumdaki uzun konutlara ait dört mekân açığa çıkarılmıştı. 2014 yılında yapılan kazılarla söz konusu mekânların, doğu yönünde benzer şekilde devam ettiği anlaşılmıştır. Kazı alanında, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu olarak uzanan, kuzeybatı ucunun, tarımsal faaliyetleriyle tahrip olduğu, güneydoğu ucunun ise kazılmayan alan içerisinde devam ettiği anlaşılan, duvarın ölçülebilen uzunluğu 10.14 m.yi bulmuştur. Bu uzun duvar, yan yana iki sıra, orta boy çay taşlarıyla yapılan tek sıra bir temele sahip olup, doğu ve batı yönden dik şekilde birleşen kısa duvarlarla evlerin iç mekânlarını oluşturmaktadır.

2013 yılında açığa çıkartılan, Mekân 3 ve Mekân 4'ün doğu sınırını oluşturan duvarın da güneydoğuya doğru uzanarak 13.67 m. uzunluğa ulaştığı anlaşılmıştır. Söz konusu duvar, doğuda dirsek yaparak Mekân 10'un güney sınırını oluşturur. Batıdaki başka bir evin güney duvarı da bu duvara dik olarak birleşmiştir. Bu uzun evin güneyinde yer alan, dikdörtgen, küçük bir oda

2 C. Şimşek, "2007 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 30. KST II, 2009, 424-425, Resim 1, 13-14; C. Şimşek, "2008 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 31. KST 4, 2010, 120-124, Resim 1, 11-15; C. Şimşek, "2010 Yılı Laodikeia Kazıları", 33. KST 4, 2012, 586-590, Resim 13-14; C. Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)*, *Laodikeia Çalışmaları 2*, 2013a, 400-407, Resim 529-536; C. Şimşek, "2012 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 35. KST 3, 2014, 91-94, Resim 14-15; C. Şimşek, "2013 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 36.KST 3, 2015a, 634-637, Res. 3.

olan Mekân 10, depo olabilir. Bunun kuzeyinde yer alan kil sıvalı tabanı olan diğer mekânda, ele geçirilen öğütme taşları ve çömlek ise buranın depo olabileceğini gösterir.

Doğuda yer alan ve kesit altında kazılmamış alanda devam ettiği anlaşılan kuzey mekânı, Mekân 5 olarak adlandırılmıştır. Bu alanda, tabanı küçük boyutlu çay taşları ve seramik parçalarıyla döşenmiş, kenarı kille çevrelenmiş bir ocak tespit edilmiştir. Ocağın hemen güneybatısında, taban üzerinde bir öğütme taşı korunmuştur.

2. tabakanın iki evreli olduğu daha önceki kazı çalışmalarında, hem bazı mimarî kalıntılardan hem de seramik geleneğindeki ufak değişimlerden anlaşılmıştır. 2014 kazılarında ise, 2B tabakasına ait mimarî kalıntıları daha kesin olarak tespit etmek mümkün olmuştur. Söz konusu kalıntılar, güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu bir duvar (L-47 F-1) ve bununla güneye doğru dik biçimde birleşen kısa bir duvardan (L-47 F-2) oluşmaktadır. Mekân 8 ve 9'un bu duvarları, doğu ve batıdaki uzun duvarların altına doğru uzanmaktadır. Bu nedenle, 2A tabakasından bir önceki evreye (2B) ait oldukları anlaşılabilmiştir.

2. tabakada yürütülen kazı çalışmaları, yerleşmenin Erken Tunç Çağı 3'teki planı hakkında ilk gözlemlerin yapılmasını sağlamıştır. Buna göre, birbirine bitişik ve müşterek duvarlı olarak inşa edilmiş, çok odalı uzun evlerden oluşan bir yerleşmeden söz etmek mümkündür. Bu evlerin güneyde yer alan kısa duvarları, belli bölümlerde çeşitli dirsekler yapmaktadır. Uzun evler içindeki mekânlar arasındaki geçişler, dar kapılarla sağlanmaktadır. Yamaç eğiminin kuzeye doğru arttığı görülmektedir. Bu nedenle, olasılıkla tarla sürümleri sırasında evlerin kuzey kesimleri tahrip olmuştur. Ancak evler içindeki ocakların, bugüne kadar en kuzeydeki mekânlar içinde bulunmuş olması, evlerin ana giriş kapılarının kuzeyde bulunması gerektiğini göstermektedir. En güneydeki kısa duvarlarda kapı açıklığının bulunmaması da bu görüşü destekler. Kuzeyde bu evlere ait kapı açıklığı ve belki ön kısmında sundurmalarının bulunduğu düşünülebilir. Böylelikle yerleşmenin merkezinin, yapıların kuzeyinde yer aldığı tahmin edilebilmektedir.

Kandilkırı yerleşmesi, Denizli ve yakın çevresinde, üzerinde başka dönemlere ait kalıntıların yer almaması sebebiyle, Erken Tunç Çağı yerleşim

planının anlaşılmasına imkan veren, kazısı yapılmakta olan tek yerleşim konumundadır. Yörenin Beycesultan ve Aphrodisias gibi önemli merkezlerinde, Erken Tunç Çağı tabakaları, M.Ö. 2. binyıl ve daha geç tabakalar ile örtülmüş durumda olduğundan, geniş alanda araştırılamamıştır. 2. tabaka kazıları, Güneybatı Anadolu Erken Tunç Çağı yerleşim modelleri ve Anadolu Yerleşim Planı'nın farklı uygulamaları hakkında önemli veriler sunabilecek konumdadır.

II) KUZHEY (KUTSAL) AGORA KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI (Resim: 2-5)

Laodikeia Antik Kenti merkezinde iki tiyatro arasında ve Suriye Caddesi'nin kuzey yanında yer alan 265x128 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı Kuzey (Kutsal) Agora ve Portiklerinde 2011 yılı itibariyle başlatılan kazı çalışmalarına 2014 yılında da devam edilmiştir³. Alan M.S. 4. yy.a kadar içinde tapınak ve altarların olduğu bir temenos iken, Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte agoraya dönüştürülmüştür.

1) *Batı Portik Çalışmaları*: 2013 yılında tepe üzerinde yürütülen sondaj kazıları sonucu, Agora Batı Portik sütunlarına ulaşılmış ve 2014 yılında söz konusu sondaj aksında kazılar yapılmıştır.

Alanın güneyinde 285.71 m. kotunda başlayan çalışmalarda, Kuzey (Kutsal) Agora Güney Portik ile Batı Portiğin kesişme noktasında 283.97 m. kotunda her iki portiği birbirine bağlayan payeli köşe sütunu İon düzenli başlığı ile birlikte açığa çıkartılmıştır. Batı Portik sütunları da Doğu Portik'de olduğu gibi üç basamaklı krepidoma üzerinde yükselmektedir. Güneybatı köşede in-situ olarak ortaya çıkartılan payeli köşe sütunundan itibaren kuzeye doğru devam eden kazı çalışmalarında krepidoma üzerinde orijinal yerlerinde ortaya çıkartılan toplam 21 adet mermer Attik-İon tipli kaide, bu kaidelerin önünde doğu yönüne doğru depremde yıkıldıkları şekliyle İonik yivli mermer sütun tamburları ve bu sütunlara ait 11 adet İon, bir adet Korinth tipi

3 C. Şimşek, *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul, 2007a, 267-271, Resim 93a-f; Şimşek 2013a, 274-296, Resim 371-403; C. Şimşek, "2011 Yılı Laodikeia Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 34. KST 3, 2013b, 111-113, Resim 1, 12; Şimşek 2014, 83-89, Resim 1, 4-9; Şimşek 2015a, 642-650, Res. 1, 9-14.

başlık ile birlikte kaideden devşirilmiş olduğu anlaşılan bir sütun başlığı açığa çıkartılmıştır.

Doğu yönünde sıralı bir biçimde yıkılan portik sütunları ve çatı sistemine ait olan yoğun kalypter ve stroter parçaları ele geçirilmiştir. Batı Portik kazılarında arşitrav, friz veya geison gibi hem portiğin mimarî estetiğini sağlayan, hem de çatıyı taşıyan mermer yatay elemanlara parça da olsa rastlanmamıştır. Bu da Güney Portik’de tespit edildiği üzere, Batıda da orijinal temenos alanına ait portik sütunları, kaideleri ve başlıklarının taşındığını, bu alandaki mevcut uygulamanın alan içinde var olan tapınaklardan sökülen kaide, sütun ve başlıklarla tekrardan geç dönemde (M.S. 4. yy.) kullanıldığını, yatay mimarî elemanların yerine portik çatısının kalın ahşap hatıllar vasıtasıyla taşındığını ortaya koymuştur. Bununla ilgili olarak alan içerisinde üst yapıya ait dikdörtgen kesitli kalın ve uzun ahşap hatıllar açığa çıkartılmıştır. Ayrıca kaideler üzerinde sürekli devşirme kullanımdan kaynaklanan ve dörde kadar sayılabilen dübel deliklerinin olması, alt tamburların kaideye basan kısımlarında bazı harflerin ve kazıma haçların yer alması, kaide kenarlarında haçların bulunması da bu devşirme kullanımlara işaret etmektedir.

Batı Portik önünde, Doğu Portik’te olduğu gibi kuzey-güney yönlü ince uzun dikdörtgen bir havuz tespit edilmiştir. Orijinalinde 166 m. uzunluğa sahip olan havuzun açma sınırları dahilinde 43.00 m.lik kısmı açığa çıkartılmış olup havuz duvarları ortalama 0.75x0.80 m. ebatlarında olan traverten bloklarla örülmüştür. Havuz üzerinden geçişi sağlayan, 1.75 m. genişliğinde yan yana üç adet mermer blok açığa çıkarılmıştır.

Alanın batısında Doğu Portik’de olduğu gibi kırma çatıyı taşıyan portik arka duvarına ait depremde doğu yönünde sıralı olarak yıkılmış olan kesilmiş traverten bloklar ortaya çıkartılmıştır. Blokların portik içine bakan yüzeylerinde sarı, siyah, kırmızı, beyaz renklerin hakim olduğu freskler yer alır. Ayrıca Batı Portik arka duvarında portiğe batı yönden giriş sağlayan bir kapı açıklığı ile kapı girişine ait mimarî bloklar bulunmuştur.

Kuzey (Kutsal) Agora Batı Portik genelinde yürütülen kazı çalışmalarında yüksekliği yer yer 7.00 m.yi bulan dolgu toprak içerisinde yoğun miktarda çay taşı, mermer, traverten, kemik ve ahşap kalıntıları ile birlikte belirgin bir stratigrafik veri sağlamayan günlük kullanım kaplarına ait seramik parçaları

ortaya çıkartılmıştır. Sektörün tamamında yoğun olarak elde edilen düzensiz, kontekt dışı ve dağınık buluntu gruplarından oluşan suni tepe halini alan dolgu ve açmanın doğu kesitinde belirgin bir şekilde izlenebilen çöp çukuru izinden anlaşıldığı kadarıyla, Batı Portik alanının M.S. 494 yılı depreminden sonra atık/hafriyat alanı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu sayede yıkılan portik sütunları korunarak günümüze kadar gelebilmiştir. Alanda bulunan seramikler ve sikkelerin yoğunluğu M.S. 4. ve 5. yy.dır.

2) *Agora Güney Avlu İçi Çalışmaları*: 2013 yılında Kuzey (Kutsal) Agora'da, Merkezi Propylon'un kuzeyi ile agora avlusunun güneyinde kazılar yapılarak, mermer taban döşemesinin bir kısmı açığa çıkartılmıştı.

2014 yılında avlu tabanı ile ilgili daha detaylı verilere ulaşmak için kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Güney Portiğin kuzeyinde avlu bölümünde 15.00x7.00 m.lik bir açma yapılarak seviye indirme çalışmalarıyla yüzeyden -4 m.de ulaşılan mermer taban döşemelerine kadar yoğun bir dolgu ile karşılaşmıştır. Parçalı haldeki mermer avlu taban döşemeleri dikdörtgen plakalardan oluşur. Bunlar içinde 1.40x0.60 m. ölçülerindeki mermer plaka üzerinde T (I)? B E P I harfleri ile hemen yanında yer alan kırık durumdaki 0.61x0.60 m. ölçülerinde plaka üzerinde O (Σ)? harfleri okunabilmektedir. Bu da avlu taban döşemelerinin bir bölümünün yazıtlı olduğunu ve M.S. 1. yy.da burasının yine olasılıkla temenos-agora olarak işlev gördüğünü düşündürmektedir. Avlunun güneyindeki kazılarda, üst yapıya ait mermer geison-sima ve friz blokları parçalanmak yada kireç yapma amaçlı yığıldıkları şekliyle çıkartılmıştır.

Avluda kazılan alanın doğu kısmında da Doğu Portik önündeki kuzey-güney yönlü havuzun duvarlarının apsidal sonlandığı tespit edilmiştir. Böylece daha önce kuzey ucu ortaya çıkartılan havuzun uzunluğunun 165 m. olduğu anlaşılmıştır ve havuzun kuzeybatısında, bir künk hattı ile havuz duvarına paralel 1.60x1.20x06 m. ölçülerinde dikdörtgen mermer küçük bir havuzcuk açığa çıkartılmıştır.

3) *Güney Portiğin Restorasyon-Konservasyonu*: 2013 yılında Güney Portik'de kazı çalışmaları yapılarak önde dokuz, arka orta bölümde ise iki olmak üzere toplamda 11 adet Ion düzeninde sütun sırası açığa çıkartılmıştır. Portik içinde

en doğuda Attik-Ion sütun kaidesi ve alt tamburu ile birlikte, sonraki evrede örülen duvar içinde kalmış, iki üst tamburu ve Ion sütun başlığı, portik zemininde yıkıntı halinde tespit edilmişti. Bu veriler üç basamaklı krepidoma üzerinde yükselen Güney Portiğin, arka kısmında kesme traverten duvar, orta kısmında ise kırma çatıyı taşıyan Attik-Ion kaideli ikinci sıra Ion başlıklı sütunların yer aldığını ortaya koymuştur. Bu sütunlar ve başlıkları daha ince ve zarif olup, alan içinde var olduğu anlaşılan Zeus Tapınağı başlıklarından daha küçük ve alçak yapıdadırlar. M.S. 4. yy. da temenos alanı agoraya dönüştürülürken bu bölümdaki sütunlara dokunulmadığını, sadece Batı ve Doğu Portiklerde devşirme kullanılan ve daha yüksek olan tapınak mimarî elemanları seviyesine yükseltmek için, tuğla kemerler yapılarak üzerine çatının yerleştirildiğini göstermiştir.

2014 yılında dokuz adet sütun sırası ve ikinci sıradaki iki sütun üzerinde anastylosis esas restorasyon, konservasyon ve koruma-onarım çalışmaları yürütülmüştür. Öncelikli olarak kırık-eksik durumdaki krepidoma, kaide, sütun tamburları ve başlıklarında parça bulma, birleştirme, sağlamlaştırma ve yapıştırma işlemleri yapılmıştır. Mermer sütun tamburları tasnif alanına taşınmış, tamburlardaki kırık bölümlerde pantograf uygulanmıştır. Bu işlemin ardından kırık tamburlar arasına muhtelif boyutlarda paslanmaz krom çelik çubuk, kenet ve dübeller kullanılmıştır. Bunlar kurşun ve epoksi ile sıkıştırılarak sağlamlaştırılmıştır. Üç basamaklı krepidomada, stylobat ve krepislerde kırık ve çatlak bölümlerde mermer tozu, hidrolik kireç ve ince kumdan oluşan harç ile dolguları yapılmış, ayrıca stylobat üzerinde yer yer bulunan çatlaklar köşeli zimba formlu krom çelik kenetlerle statik açıdan güçlendirilmiştir. Sütun tamburlarında yapılan tamamlamalarda projeye uygun olarak yeni mermer tamburlar kesilerek yuvarlatılmış, üzerleri orijinale uygun şekilde yivlendirilmiştir. Sabitlemeler yapılmadan önce kaide, sütun gövdeleri ve başlıklarda son demo çalışmaları yapılarak yükseklikleri ayarlanmıştır. Güney Portik’de üç basamaklı krepidoma yükseliği 0.75 m., kaide 0.39 m., sütun tamburları 5.86 m., Ion başlıkları: 0.25 m. olup, yüksekliği ise ortalama 6.50 m.dir. Ortada çatıyı taşıyan sütunlar da aynı yüksekliğe sahiptir. Güney Portik’de Arkeopark uygulamasıyla portik arka duvarlarının bir bölümü depremde yıkıldığı şekliyle bırakılmıştır.

III) Stadyum Caddesi Batı Portik Dükkanı Çalışmaları (Resim: 2, 6)

Kazı çalışmaları tamamlanan C Yapısı'na⁴ Stadyum Caddesi Batı Portik üzerinden ulaşımı sağlayan herhangi bir düzenleme olup olmadığını tespit etmek amacıyla Portik duvarının batısında 10x10 m.lik bir alanda çalışılmıştır. 289.07 m. kotunda başlayan çalışmalarda 287.37 m. kotuna inilmiş ve bu alanda Batı Portik üzerinden giriş sağlanan 7.20x8.20 m. ölçülerinde bir dükkan ortaya çıkartılmıştır. Dükkan içerisinde yoğun miktarda tuğla ve traverten parçalarının ele geçtiği dolgu toprak içerisinde aynı zamanda yoğun miktarda Geç Roma-Erken Bizans dönemlerine tarihlendirilen seramik parçaları da ele geçirilmiştir. Dükkan zemini düzensiz görünümde sert sıkıştırılmış topraktan oluşturulmuştur. Dükkanın doğusunda ise Stadyum Caddesi Batı Portiğe doğru yıkılmış haldeki doğu duvarının sınırları tam olarak tespit edilmiştir. 0.70 m. genişliğinde ve 7.20 m. uzunluğundaki duvarda portiğe geçiş sağlayan 1.40 m. genişliğindeki dükkan girişi açığa çıkarılmıştır. Dükkan içerisinde yürütülen çalışmalarda 0.60 m. duvar kalınlığına sahip batı duvarı üzerinde açığa çıkarılan 1.50 m. genişliğinde pencere açıklığı olasılıkla dükkanın arkasında yer alan depo/işlik odasına açılıyor olmalıydı. Bu pencere açıklığının hemen alt bölümünde ve yine arka odayla bağlantılı olduğu anlaşılan 0.80 m. yüksekliğinde, 0.30 m. genişliğinde ve 0.60 m. derinliğinde bir kanal daha bulunmuştur. Dükkanın batı duvarı üzerinde arka odayla bağlantılı olan bu açıklıkların işlevleri net olmasa da olasılıkla arka mekânda üretilen/depolanan materyalin önde caddeye bakan dükkan ile olan organik bağlantısını ortaya koymaktadır. Dükkan'ın güneybatı köşesinde dolgu içinde mermer aslan heykeli bulunmuştur. Heykelin gövdesinde açılan künk geçişi ağızla bağlantılı olup, daha sonraki dönemde çeşme olarak kullanılmıştır. Taban üzerinden mekânın tarihlendirmesini destekleyecek nitelikte M.S. 4. yy.a tarihlenen sikkeler ortaya çıkarılmıştır.

IV) CARACALLA NYMPHAEUMU'NDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

(Resim: 2, 7)

Suriye Caddesi ile güneye devam eden Stadyum Caddesi'nin kesiştiği köşede yer alan iki cepheli anıtsal çeşme, M.S. 215 yılında İmparator

4 C. Şimşek, "2009 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 32. KST 3, 2011, 458-456, Resim 1, 10-11; Şimşek 2013a, 125-130, Resim 150-156; Şimşek 2015a, 640-641, Res. 1, 6-7.

Caracalla'nın kenti ziyareti anısına yapılarak ithaf edilmiştir. Mevcut yapıdaki kazı çalışmaları; 1961-1963 yılları arasında Kanada Québec Laval Üniversitesi adına, Fransız arkeologlar tarafından yapılmıştır⁵. Yapılan bu çalışma sonrası çeşmeye ait olan mermer geison, arşitrav, kaide, postament, parapet, sütun gibi mimari bloklar, Suriye Caddesi'nin batı, Stadyum Caddesi'nin ise kuzey ucuna dağıtılmış şekilde bırakılmıştır. Dört evresi olan yapı, en son M.S. 5.yy.da onarım görmüştür⁶.

2013 yılında Caracalla Nymphaeumu'nda anastylosis esas alınarak koruma, ayağa kaldırma ve blokların düzenlenmesi çalışmaları yapılarak, ilerde planlanan restorasyonların ön hazırlığı ile cadde bütünlüğünün sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmada mevcut mimari bloklar kendi içerisinde gruplandırılarak Stadyum Caddesi'nin batı yanında oluşturulan tasnif alanına taşınmıştır. İki ana caddenin köşesinde yapılan anıtsal çeşmenin Suriye Caddesi güney portiği üzerindeki çeşme nişinin içi temizlenerek, niş tabanındaki tahribatlar sağlamlaştırılmış, Stadyum Caddesi üzerinde yer alan nişe ait duvarlarda ise anastylosis esas restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Cadde tabanına düşen bloklar nedeniyle döşeme taşlarında oluşan kırıklar birleştirilerek yerlerine yerleştirilmiştir.

Caracalla Nymphaeumu'nun önünde yer alan cadde tabanı (Stadyum Caddesi) üzerinde daha önce yapılan kaçak kazılar, deprem nedeniyle oluşan kaymaların ve çöküntülerin düzeltilmesi amacıyla restorasyon çalışmaları yürütülmüştür. Bu alanda yapılan çalışmalarda çeşmenin batı cephesinde orijinal yerlerinden batıya doğru kaymış olan tek sıra steorobot blokları ile aynı sıranın yanında yer alan çeşmenin fazla sularının akıtıldığı mermer kanal blokları yerlerinden kaldırılmış, kırık parçalar epoksi yapıştırıcı kullanılarak birleştirilmiştir. Kırıklar haricinde her iki sıraya ait blokların konservasyonu tamamlandıktan sonra zaman içinde bağlayıcı özelliğini kaybetmiş olan alt dolgu harcı yerine Laodikeia Laboratuvarı analiz sonuçlarına göre belirlenen hidrolik kireç, mermer tozu ve kumdan oluşan harç hazırlanmıştır. Bu alanda deprem nedeniyle çöken ana toprak zemini üzerine harçlı çaytaşı

5 Bkz. J.D. Gagniers (ed), *Laodicée du Lycos Le Nymphée*, Paris, 1969.

6 Şimşek 2007a, 158-163, Resim 58a-h; Şimşek 2013a, 163-167, Resim 205-213; Şimşek 2015a, 640-641, Res. 1, 6-7.

blokaj yapılarak, bloklar orijinal seviyelerinde yerlerine konulmuş, ayrıca ek-sik halde bulunan steorobat boşluklarının çaytaşı blokaj ile konservasyonu tamamlanmıştır. Ayrıca Stadyum Caddesi üzerinde yerlerinden kaymış veya çöküntüye maruz kalmış olan mermer döşemeye ait bloklar vinç yardımıyla kaldırılarak, altlarına toprak dolgu yapılmış ve cadde kotu seviyesinde tekrar yerlerine yerleştirilmiştir.

V) C YAPISI (APSİSLİ YAPI) KAZI ÇALIŞMALARI (Resim: 2, 6, 8)

Laodikeia'da Stadyum Caddesi'nin batısında, Efes Portikosu'nun kuzey kenarında yer alan C Yapısı 16.60x19.50 m. ölçülerindedir⁷. Yapının batıya bakan 9.90x4.30 m. çapındaki ana apsisi dışında güney ve kuzey kanatlar üzerine yerleştirilmiş 2.20x1.55 m. ölçülerinde ikişer apsis ve 2.10x1.25 m. ölçülerinde dikdörtgen formlu ikişer niş yer alır.

Yapıda 2013 yılında kazı çalışmaları yapılarak, yapının yıkılmış olan çatı tonozu açığa çıkartılmıştı. 2014 yılında batıdaki ana apsis önünde yoğunlaşan tonoz yıkıntısının çevresindeki dolgu toprağın kaldırılması, yapıya ait duvar bloklarının açığa çıkarılıp anastylosis esaslı restorasyon çalışmaları için ön hazırlığın sağlanması amacıyla kazılara devam edilmiştir. Çalışmalarda tonoz yıkıntısı etrafındaki dolgu toprak kaldırılarak, bozulmadan korunabilen iki tuğla tonoz yıkıntısı (1x1 m. ve 2x2 m. ölçülerinde), üç parça traverten, mermer ve tuğlalardan oluşan harçlı tonoz yığını yerlerinde bırakılmıştır. Yine aynı alanda ana apsis yayı önünde ortaya çıkarılan ana apsisine ait tonoz/ke-mer yıkıntısının da (1.80x1.40x0.70 m. ölçülerinde) konservasyonu yapılarak yerinde bırakılmıştır.

Apsis önünde devam eden çalışmalarda apsis yayının kuzey ucunda ortaya çıkartılan *in-situ* haldeki 1.20 m. uzunluğa, 0.70 m. genişliğe ve 0.60 m. derinliğe sahip paye tamburunun devam eden üst tamburlarından üçü güneydoğu doğrultusunda yıkılmış halde açığa çıkarılmıştır. Apsis yayının güney ucunda ise *in-situ* haldeki paye tamburu haricinde, iki paye tamburu daha bulunmuştur. Ayrıca güneydeki payeye ait üst ölçüsü 0.90x0.90 m., alt

7 Şimşek 2007a, 279-280, Resim 98a; Şimşek 2013a, 384-386, Resim 498-505; Şimşek 2015, 634-637, Res. 3.

ölçüsü ise 0.65x0.65 m. olan 0.35 m. yüksekliğindeki paye başlığı bulunurken, kuzeydeki paye çevresindeki yıkıntıda paye başlığına rastlanmamıştır.

Yapının ana apsisinin her iki yanında yükselen ve olasılıkla apsis kemerini taşıyan mermer payelerin anastylosis esas restorasyon çalışmaları için ön hazırlıkları yapılmış ve ortaya çıkartılan tamburlar orijinal kaideleri üzerinde üst üste konularak ayağa kaldırılmıştır. Bu payelerden kuzeydeki 5.12 m. yüksekliğe ulaşırken, güneydeki payenin 4.40 m. ve 0.72 m. uzunluğundaki üst paye bloğunun eksik olduğu tespit edilmiştir. Güney uçta ayağa kaldırılan payenin ikinci sıra tamburunun ön yüzünde kırmızı boya ile doğrudan blok yüzeyine uygulanmış karşılıklı duran hayat ağaçları arasında Yedi Kollu Şamdan (Menorah), ortasına yerleştirilmiş globus üzerinde yükselen christogram betimlemesi yer alır.

Yapıya doğu yönden giriş sağlayan üç adet kapıdan güney ve kuzey kapı 1.90 m. ölçülerinde, sonradan orta boy traverten bloklarla kapatılarak arkasından güneybatı-kuzeydoğu yönlü basit bir künk sisteminin geçirildiği anlaşılan merkez kapı ise 2.0 m. ölçülerindedir. Alan içerisinde dağınık halde bulunan kapılara ait söve ve lento bloklarına ait parçalar ortaya çıkartılmıştır.

Yapının güney kapısı kuzeye oranla daha iyi korunmuş olup, kapı yanında yer alan orthostat blokları in-situ olarak ortaya çıkartılmıştır. Orthostat bloklarının üzerinde yer alan ve doğu yönde yıkılan ilk sıra mermer bloklar, orijinal yerlerine oturtulmuştur. Aynı alanda ele geçen iki adet aedicula bloğunun ön cephe düzeni içerisindeki yerleri belirlenmiş, güney tarafta belgelenen iki parça halindeki aediculanın kırık parçalarının birleştirilmesi tamamlanmıştır. Orijinalde bu aedicular içine heykeller konmuş olmalıdır.

Kazı çalışmaları yapıdaki taban döşemeleri ve duvar kaplamalarının yıkılmadan önce tamamen taşındığını ortaya koymuştur. Yapının Roma İmparatorluk Dönemi'nde olasılıkla İmparatorluk kültü için bir sebasteion ya da kamu yapısı olduğu düşünülmekle birlikte, daha sonra kırmızı boya ile yapıldığı anlaşılan ve merkezi apsis güney paye üzerinde ortaya çıkarılan menorah üzerinde globuslu christogram, C Yapısı'nın Laodikeia'da Hristiyanlığın yoğun etkilerinin hissedildiği M.S. 4.-5. yy.larda kilise olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Nitekim, C Yapısı'nda yürütülen kazı çalışmalarında ana apsis yayı içerisinde taban üzerinde ele geçen bronz sikkeler yapının son

kullanımı olan M.S. 5. yy.a tarihlendirilmektedir. M.S. 494 yılı depremiyle C Yapısı tamamen yıkılmıştır. Kazı verileri yapının yıkılmasından önce boşaltıldığı ve taban ile duvar kaplamalarının söküldüğünü düşündürmektedir.

VI) EFES PORTİKOSU RESTORASYON ÇALIŞMALARI (Resim: 2, 6, 9)

Kuzey -güney yönünde uzanan Stadyum Caddesi'ni doğu-batı yönünde kesen ve Efes Caddesi'ne doğru uzanan Efes Portikosu'nun, 2009 yılı kazı çalışmalarında 60 m. uzunluğundaki kısmı kazılarak ortaya çıkarılmıştır⁸. Caddenin her iki yanında 5.60 m. ile 6.00 m. genişlikleri arasında değişen portiklerin üzerinde yer alan 0.90x1.10 m. ebatlarındaki traverten ayaklar, Kuzey Portik'de güney-güneydoğu, Güney Portik'de ise kuzey-batı yönlere doğru yıkılmış halde bulunmuştur. 2014 yılında bu payelerde anastylosis esas restorasyon ve düzenleme çalışmaları yürütülmüştür.

Efes Portikosu Kuzey Portik'de kazılan alan dahilinde toplam 12 ayak, Güney Portik'de ise toplam 10 ayağa ait orijinal kaideler izlenebilmektedir. Ancak, ayaklara ait traverten blokların birçoğu olasılıkla geç dönemde yıkıldıkları yerlerinden alınarak farklı amaçlar için kullanılmış olduğundan, çoğu eksiktir. Bu nedenle Kuzey Portik'de 2 adet, Güney Portik'de ise 1 adet ayak mermer tacı ile birlikte orijinal yüksekliğinde ayağa kaldırılabilmiştir. Mermer tacı ile birlikte ayak yükseklikleri 2.75-2.90 m. arasında değişmektedir. Orijinalde bunların üzerinde ise tuğla kemerler ve en üstte sundurma çatı, kemerler arasında ise kaideli heykeller yer almaktadır. Travertenden yapılan ayaklar mermer kaplanmış olup, daha geç onarımda ayaklarda devşirme mimari bloklar kullanılmıştır. Bunların içinde İmparatorluk Dönemi'ne ait bir adet kabartmalı gladyatör steli yer alır.

VII) S. SEVERUS NYMPHAEUMU ÇALIŞMALARI (Resim: 2, 10)

2014 yılında Suriye Caddesi üzerinde yer alan S. Severus Nymphaeumu'nda ön cephede parapet bloklarının arkasında yer alan opus caementicum duvarın korunmasına yönelik başlanan çalışmalarda; kırık durumda olan parapetler, kaideleri ve taçlarına ait bloklarda kırık-eksik bölümlerinin tespiti, yapıştırıl-

8 Şimşek 2010, 464-465, Res. 1, 10-11; Şimşek 2013a, 131-136, Res. 157-165.

ması ve birleştirilmesi, tümlenemeyen bölümlerde ise pantograf çalışmaları yapılmıştır⁹. Bu teknik, kırık blok üzerindeki eksik bölümün orijinaline uygun şekilde yine benzer doğal malzemeyle tamamlanması esasına dayanmaktadır. Öncelikle özgün parçanın kırık olan kısmının alçıdan bir kalıbı alınarak yeni parçanın ana modeli oluşturulur. Yeni kesilen mermer blok üzerine ise pantograf aleti ile alçı modelin yüzeyinden taşınan noktalar aktarılır ve buna göre kırılan bölümün aynısı yapılır. Sonraki aşamada ise işlenen yeni mermer parça ile özgün blok birleştirilir. Tüm bu işlemlerin sırasında yeni eklenen parça yüzeyinde gerekli detaylandırmalar yapılarak bütünlük sağlanır. Bu teknik sayesinde anıtsal çeşme havuzu önünde yer alan parapet kaide, baba, parapet ve taşları, krepidoma ve Erken Bizans Dönemi havuzunun yan kısmında gerekli tamamlamalar yapılarak özgün yerlerine konmuştur.

Diğer taraftan çeşmede, gelecekte planlanan restorasyon çalışmaları için, kuzey kısımda taşıyıcı traverten bloklarının tasnifleri yapılmıştır. Anıtsal çeşmenin restorasyon projesinin hazırlıkları için Merkezi Agora içine tasniflenen mimarî blokların çizim ve modellenmesi çalışmalarına devam edilmiştir. Ayrıca yapının üç boyutlu taramaları yapılarak havuz içindeki kırık tuğla döşemelerin rölöve çizimleri tamamlanmıştır.

VIII) A EVİ DOĞU VE KUZEY SOKAK RESTORASYONU (Resim: 2, 11)

Suriye Caddesi'nin kuzeyinde, 42x51 m. ölçülerindeki insulada inşa edilen ve içinde üç perystilli ev olan A Evi kompleksinin¹⁰ doğusunda ve kuzeyinde yer alan 52.00 m. uzunluğunda, 4.70-5.00 m. arasında genişliğe sahip olan ara sokakların restorasyonu tamamlanmıştır. Söz konusu sokaklar, Roma İmparatorluk Dönemi'nden, kentin terk edilmesi olan M.S. 7. yy. başında meydana gelen depreme kadar kesintisiz kullanılmıştır¹¹. Her iki ara sokakta yer alan

9 C. Şimşek, "2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 26. *KST 1*, 2005, 308-311, Resim 9-13; Şimşek 2006, 420-422, Resim 1-5; Şimşek 2007a, 141-152, Resim 55a-o; C. Şimşek, "2005 Yılı Laodikeia Kazı Çalışmaları", 28. *KST 1*, 2007b, 461, Resim 4, 8; Şimşek 2013a, 147-159, Resim 180-198; Şimşek 2014, 83, Resim 1, 3; Şimşek 2015, 641-642, Res. 1, 8.

10 Şimşek 2007a, 289-294, Res. 102a-f; C. Şimşek, "2006 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 29. *KST III*, 2008, 105-106, Res. 1, 7-8; Şimşek 2009, 414-417, Res. 1, 6-7; Şimşek 2010, 112-113, Res. 1, 7; Şimşek 2011, 450-451; Şimşek 2012, 570-571, Res. 1, 3-4.

11 2010-2011 yıllarında yapılan çalışmalarda ele geçirilen bronz sikkeler, A Evi Doğu Sokağı'nın M.S. 7. yy. başına kadar kullanıldığını göstermektedir. A Evi Doğu Sokak için bkz. Şimşek 2013, 318-319, Res. 420-422.

kanalizasyon sistemi bu yıkıcı depremle birlikte tahrip olarak, kanal kapaklarındaki kırılmaların yanı sıra mevcut yerlerinden oynadıkları, alt kota düşükleri, sıkışma sonucu yukarıya çıktıkları tespit edilmiştir.

2014 yılında kanalizasyon kapaklarında restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılarak, kanal içerisine zamanla dolan toprak temizlenmiş, kırılan yada kayan kanal kapaklarında gerekli olan tamiratlar yapılarak, bunlar tekrardan orijinal yerlerine koyulmuştur.

IX) MERKEZİ AGORA ANI SÜTUNU VE KREPİDOMASI ÇALIŞMALARI (Resim: 2, 12)

Suriye Caddesi'nin güneyi ile Merkezi Hamam'ın kuzeyinde yer alan Merkezi Agora avlusu ortasında; Erken Bizans Dönemi'ne (M.S. 5. yy.) tarihlenen (Korinth düzenindeki başlığının stiline göre) 7.50x7.50 m. ölçülerinde, kare planlı bir anıt yer almaktadır¹². Anıt orijinalinde, 3 basamaklı bir mermer krepidoma üzerinde yükselen kolosal bir sütuna sahiptir. 2014 yılında anıta ait krepidoma ve anıtsal sütuna ait orijinal parçalar belirlenmiş ve anıtın anastylosis esas ayağa kaldırılmasına karar verilmiştir.

Anı sütununa ait platformu oluşturan krepidoma öncelikle 3D Lazer scanner ile taranmış, kesit ve taş planı çıkartılmıştır. Krepidoma platformunun iç dolgu malzemesini oluşturan çay taşı blokajın zemin kotundan itibaren bozulmuş olan bağlayıcı harcı hidrolik kireç, mermer tozu ve kumdan oluşan malzeme ile krepidoma üst basamak kotuna kadar tamamlanmış, agora içerisinde ortalama 40-45 cm. yüksekliğindeki krepidoma basamakları bir araya getirilerek yapı üzerindeki orijinal yerlerine yerleştirilmiştir. Krepidoma üzerinde yükselen anıtsal sütuna ait parçalar demo halinde düzenlenmiş ayakta durmasını engelleyen kırık parçalar için kalıp alınarak pantograf çalışmaları yapılmıştır. Anı sütunu 6.14 m. yüksekliğe sahip olup üzerinde iki parça pantograf çalışmasının yapıldığı Korinth düzenli başlıkla birlikte 7.03 m.dir. Yeni yapılan 1.36 m. yüksekliğindeki postamentli kaidesi orijinaline uygun olarak yeniden işlenerek, bu sütun ayağa kaldırılmıştır.

12 Şimşek 2005, 307, Res. 3, 13; Şimşek 2013a, 179-183 , Res. 233, 235, 237; Şimşek 2007a, 166-171 , Res. 60ace.

X) KİLİSELİ PERİSTYLLİ EV KAZI ÇALIŞMALARI (Resim: 2, 13)

Kuzey Tiyatrosu'na ulaşan ara sokağın sonunda batı yanda, tiyatronun güney analemma duvarına dayandırılan Kiliseli Peristylli Ev'de 2010-2011 yılı kazı çalışmaları sonunda; doğu kısımda yer alan kiliseli bölüm, peristylli avlunun doğu yarısı ve avlunun kuzeyinde bulunan dört mekân açığa çıkartılmıştır¹³. 2014 yılında peristylli avlunun tamamının kazısı gerçekleştirilmiştir. Peristylli avluda yürütülen çalışmalarda, üst kotlarda avluyu sınırlandıran duvarlara ait traverten ve çay taşlarından oluşan yıkıntı açığa çıkartılmıştır. Devam eden çalışmalarda peristyllin batı revağı ve kuzeybatı ile güneybatı köşesine ait sütun parçaları, başlık ve kaidelere ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmalarda avlunun doğu ve batı revağının 6 sütunla, kuzey ve güney revağının ise 5 sütunla oluşturulduğu ve toplamda avluda 18 adet sütunun kullanıldığı tespit edilmiştir. Avluyu sınırlandıran güney duvarı 16.80 m., kuzey duvarı 14.10 m., doğu duvarı 15.30 m., batı duvarı ise 17.30 m. uzunluğa sahip olup duvar kalınlıkları ortalama 0.75-0.80 m. arasında değişmektedir. Avlunun ortasında yer alan üstü açık havuz bölümü (impluvium), güneyde 9.51 m., kuzeyde 8.44 m., doğuda 9.93 m., batıda ise 10.93 m. genişliğinde olup duvarlar ile orantılı ölçüde yapılmıştır. Açığa çıkartılan tüm duvarlar, tiyatronun analemma duvarına yaslandırılan Kiliseli Peristylli Ev'in avlusunun, tiyatro yayına bağlantılı olarak inşa edildiğini ve güneyden kuzeye 2.70 m., batıdan doğuya 2 m. daraldığını, havuzun ise aynı orantıya bağlı olarak, güneyden kuzeye 1.07 m., batıdan doğuya 1 m. daraldığını göstermektedir. Bu daralmaya ve sütun sayısına bağlı olarak açığa çıkartılan tüm kaidelerin arasındaki mesafeler birbirinden farklı ölçüye sahiptir.

Avluda ortaya çıkartılan sütunlar beyaz ve Thiounta onyx mermerinden yapılmıştır. Havuz çevresinde farklı renklerde sıralanan sütunlar, devşirme olarak başka yapılardan alınarak kullanılmış¹⁴ olup yükseklikleri 2.70-2.90 m. arasında değişmektedir. Aradaki yükseklik farkı, kaide ve başlıklar ile dengelenmiş¹⁵, bazı sütunlarda ise başlığın üzerinde harç ve tuğla yerleştirilerek is-

13 2010-2011 yılı kazı çalışmaları için bkz. Şimşek 2013a, 319-328, Res. 433-438; Şimşek 2012, 584-586, Res. 1, 12; Şimşek 2010, 114-117, Res. 1, 8; Şimşek 2009, 423-424, Res. 1, 12.

14 Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait dor başlıklarının, bu yapıda ikinci kez kaide ve başlık olarak kullanıldığı da tespit edilmiştir.

15 Kaideler 0.25-0.35 m., başlıklar ise 0.27-0.44 m. arasında değişen yüksekliğe sahiptir.

tenilen yüksekliğin elde edildiği tespit edilmiştir. Kuzeydoğu kœşede yer alan kœşe s¼tunun Attik-İon kaide ve başlığı ile birlikte toplam yüksekliği 3.46 m. olup s¼tunların genelinde bu yükseklik sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca t¼m s¼tunların kaide ve başlığı, s¼tun g¼vdesi ile aynı mermer tipinden yapılmış ve uyum sağlanmıştır. Başlıklar ise Erken Bizans D¼nemi'nde kentte sevilerek kullanılan impost tipi s¼tun başlıklarından oluşmakta olup bunlar devşirme mimari elemanların d¼zenlenmesiyle oluşturulmuştur. S¼tunlar, kentte meydana gelen İmparator Focas D¼nemi (602-610) depremi ile birlikte doğu ve g¼ney doğu y¼ne devrilmif olarak açığa çıkartılmış ancak kentin terk edilişi sırasında yerlerinden s¼k¼len diğer revaklara ait birkaç s¼tunla birlikte s¼z konusu alanda kesim için yığıldığı tespit edilmiştir.

Özellikle Thiounta onyx mermerinden bir s¼tun üzerinde g¼r¼len patlatma ve kesme izleri, blokların tekrar kullanılmak amacıyla bu alana bilinçli olarak parçalanarak yığıldığını kanıtlamaktadır.

S¼tunlarda g¼zlemlediđimiz diğer bir nokta, s¼tunların revaklara bakan b¼l¼mlerinde aydınlatma amaçlı kandillerin asıldığı askı deliği b¼l¼mlerinin yer almasıdır. Ele geçirilene t¼m s¼tunların zeminden itibaren ortalama 1.75-1.90 m. yüksekliğindeki g¼vde b¼l¼mlerinde s¼z konusu askı delikleri değişimli olarak ie ve dışa yani avluya bakar Şekilde açılmıştır.

Avluyu sınırlayan ve mek¼nlara geçişi sağlayan batı duvarı ortasında avlunun iç kısmına gelecek Şekilde yerleştirilmif k¼¼k bir eşme yer almaktadır. Batı duvarının hemen ¼n¼nden, zeminden duvara bağlanan 0.13 m. ağız çapına sahip pişmiş toprak bir k¼nk, duvar içerisinde açılan 0.16 m. genişliğindeki boşluktan yukarıya devam etmekte ve 1.25 m. yüksekliğindeki eşme b¼l¼m¼ne su sağlamaktadır. S¼z konusu yükseklikteki traverten bloğun iç kısmı 9 cm. apında bir daire Őeklinde oyulmuş ve eşme musluğu için yer açılmıştır. Bu alanda ele geçirilene iki adet s¼tun, kaide ve başlığın, buradaki eşme yapısı ile ilişkili k¼¼k bir havuzcu oluşturduğu d¼ř¼n¼lmektedir. Bu iki kaidenin ¼n ve arka tarafında parapet için açılmış yuvaların yanı sıra s¼tunların kenetle parapete bağlandığı b¼l¼mlerdeki ve parapetlerin arkada yer alan traverten duvara bağlandığı b¼l¼mlerdeki izler de g¼r¼lmektedir. S¼z konusu iki s¼tun, Attik-İon tipinde kaide ve impost başlıkları Thiounta onyx mermerinden yapılmış olup toplamda 2.91-2.92 m. yüksekliğe sahiptir.

Peristylin batı revağına ait taban döşemeleri ve 2010-2011 yılı kazı çalışmalarında bir kısmı kazılan üstü açık havuz (impluvium) tabanının tamamı açığa çıkartılmıştır. Batı revağında, diğer revaklarda olduğu gibi opus sectile döşeme kullanılmıştır. Orijinal döşeme ile ilgili bazı bölümlerde sekizgen biçimli mermer plakalar (0.29x0.29) yer yer koruna gelmiş olup tabanın genelinde daha sonra yapılan tamiratlarla ilişkili farklı renklerde kırık mermer plakalarla yapılan düzensiz bir döşeme görülmektedir. Bu döşemelerin çoğu kentin M.S. 7. yy. başında terk edilmesine bağlı olarak sökülerek taşınmıştır. Havuz (impluvium) tabanına ait dikdörtgen traverten plakalarda da benzer durum söz konusudur.

Peristylde yapılan çalışmalarda, avlunun doğu duvarında iki, güney duvarında iki, batı duvarında üç, kuzey duvarında üç olmak üzere toplamda 10 adet kapı geçişi tespit edilmiştir. Bu kapılar avlu etrafına sıralanan mekânlara açılmaktadır.

Yapılan çalışmalarda Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen günlük kullanıma ait çok sayıda seramik parçaları, yüzük kaşı, metal objeler, heykel parçaları, cam unguentarium parçaları bulunmuştur. Ele geçirilen sikkeler; M.S. 337-361 II. Constantius, M.S. 379-395 I. Theodosius, M.S. 383-408 Arcadius, M.S. 393-423 Honorius, M.S. 4. yy., M.S. 457-474 I. Leo, M.S. 491-518 I. Anastasius, M.S. 5. yy. ve M.S. 614-641 Heraclius dönemlerine tarihlendirilmiş ve yapının kullanım gördüğü dönemler hakkında bilgi sağlamıştır.

XI) LAODİKEİA KİLİSESİ ÇALIŞMALARI (Resim: 2, 14-15)

Laodikeia antik kentinin merkezinde, Tapınak A'nın doğu yanında yer alan Laodikeia Kilisesi, mimarisi, planı, vaftizhane koridoru, vaftiz havuzu, ambon, templon-bema, syntononu, mozaikleri, opus sectile döşemeleri, duvar resimleriyle M.S. 4. yy.'ın ilk yarısına tarihlenen önemli bir dini yapıdır¹⁶.

---

16 C. Şimşek, "2010 Yılı Laodikeia Kazıları", 33. *KST* 4, 2012, 576-584, Resim 1, 9-11; Şimşek 2013a, 345-360, Resim 453-467; Şimşek 2013b, 113-114, Resim 1, 13-14; Şimşek 2014, 89-91, Resim 1, 10-13; Şimşek 2015a, 651-653, Res. 1, 15; C. Şimşek, *Laodikeia Kilisesi, Lykos Vadisi'nde Hristiyanlık*, Denizli, 2015b.

1) *Laodikeia Kilisesi Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları*: 2014 yılında restorasyon ve konservasyon çalışmaları ağırlıklı olarak kilisenin narteks bölümüne ait zeminde yer alan kanalizasyon sistemleri ile opus sectille döşemelerde ve ayrıca aynı alana ait duvar derz ve sıvalarında gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında açığa çıkartılarak kazı çalışmaları tamamlanan narteks bölümü 29.40 m. uzunluğa ve 3.70 m. genişliğe sahiptir. Alanın zemini toplamda 30 panele ayrılmış opus sectille tekniğinde geometrik mermer plakalarla döşenmiştir. Opus sectille tabanlar geneli itibariyle kilisenin tarihsel süreçte geçirmiş olduğu depremler sonunda duvar ve çatı yıkıntısı altında ezildiğinden hasar görmüştür. Bu tahribatlar daha çok çöküntüler, çatlaklar ve kopmalar şeklindedir. Ayrıca gerek söz konusu yıkımdan ve gerekse kilise ara evre tamiratları ile terk edilme sırasındaki sökümlerden kaynaklı olarak yoğun kayıplar meydana gelmiştir. Bunların yanında toprak altındaki doğal süreç içerisindeki bitki oluşumları, yeraltı sularının neden olduğu nem hareketliliği ve bu durumla bağlantılı olarak ortaya çıkan asidik ve bazik ortam değişiklikleri, sıcaklık farklılıkları sonucunda meydana gelen ıslanma-kuruma döngüleri ve beraberinde hızlanan tuz hareketlilikleri de bozulmalara neden olmuştur.

Narteks bölümünde gerçekleştirilen koruma ve onarım çalışmalarında; genel olarak “olanı olduğu gibi koruma ve özgün malzemeyle onarma” anlayışı esas alınmış olup, çalışma planı bu çerçevede oluşturulmuştur. Çalışma öncesinde korumaya yönelik olarak alan, detaylı fotoğraflanarak belgelenmiştir. Bunun devamında foto-mozaik, foto-scan işlemleri için Total Station yardımıyla koordinatlı fotoğraflar çekilmiştir. Belgeleme çalışmalarının son aşamasında alanın ilk hal bozulma rölövesi çıkarılmıştır.

Konservasyon uygulamalarının birinci aşamasında opus sectile parçaların temizlik ve ön konsolidasyonları gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada yapısal bozulmalara uğrayarak dağınık hale gelen parçalar; nano taneli kireç ve silis içeren solüsyonlar ile geri dönüşümlü sentetik reçineler kullanılarak sağlamlaştırılmış ve gerekli hallerde facing (koruma bandajı) uygulaması yapılmıştır. Opus sectilelerden parçalı durumda olanlar ise yine geri dönüşümlü sentetik reçinelerle yapıştırılarak birleştirilmiştir.

Opus sectile kaplı alanlarda orijinal taşlar kısmen mevcut olup, yapısal bütünlük ancak döşeme harcı üzerinde belirgin olan negatiflerden yola çıkılarak

anlaşılabilir. Korunagelen parçaların ise neredeyse tamamı orijinal zeminden ayrılmıştır. Bu alanlara müdahale edilmeden önce korunan parça ve izleri tamamlayabilecek orijinaler, kilisenin tasnif alanında aranmış ve bulunanlar yerlerine demolanmıştır. Bunların zemine sabitlenmesinden önce özgün harca uygun onarım harcı reçetesi hazırlanarak, döşemeler orijinal yataklarına sabitlenmiştir.

Narteks bölümünde yürütülen konservasyon çalışmaları sırasında bir bölümü açıkta olan zemin altındaki atık ve temiz su kanalizasyon sistemleri daha belirgin hale gelmiştir. Söz konusu su sistemlerinden narteks bölümündeki havuzlara temiz su taşıyan künk sıraları, gelen ziyaretçilerin özgün altyapıyı daha iyi algılayabilmeleri adına konservasyonları tamamlandıktan sonra açıkta bırakılmıştır.

Narteksde gerçekleştirilen diğer bir uygulama ise alandaki duvarların günümüze kadar korunan bölümlerinde gözlenen derz kayıplarının konservasyonudur. Çalışmalar kapsamında öncelikle, kayıpların meydana geldiği kısımları dolduran toprak ve moloz artıkları ile bitki oluşumları temizlenmiştir. Bunun devamında, özgün harç analizlerinden yola çıkılarak hazırlanan kireç bağlayıcı onarım harcı ile derz boşluklarının restorasyonu tamamlanmıştır.

2) *Kilise Üst Örtü Projesi Çukur Çalışmaları*: Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu onaylı “*Laodikeia Kilisesi Üst Örtü Projesi*” doğrultusunda, üst örtü sisteminde yatay malzemeleri taşıyacak olan dikey çelik kolonların oturacağı çukurların açılması ve bu çukurlarda kolonların sabitleneceği beton koloncuk oluşturulması statik olarak uygun görülmüştür. Proje dahilinde kilisenin dört cephesinde, naos duvarının dış sırasında toplamda 19 adet çelik kolon oturtulacak alan belirlenmiş, bu doğrultuda 18 adet çukurun kazısı yapılmıştır. Projede yer alan 16 No.lu kolon zemin üzerine oturtulduğundan dolayı ankraj sistemine gerek görülmemiş ve kazısı yapılmamıştır. Kazı çukurlarına, batıdaki ara sokağın güney köşesinden başlayarak dört yönde sırasıyla 1’den 19’a kadar numara verilmiştir.

Çukurlarda yapılan kazı çalışmalarında esas amaç, proje dahilindeki çelik kolonların oturacağı beton ayak ve koloncukların yerleştirilmesi, kilisenin oturtulduğu zemin ve temel blokajı hakkında veri elde etmek, kiliseye ulaşan su hatları ve kiliseden çıkan atık kanallar hakkında bilgi edinmek, ara so-

kaklardaki ana kanalizasyon sistemi hakkında bilgilere ulaşmak, bu hatlarda oluşan dolgu toprağı temizleyerek kilise içerisinde oluşan nemi engellemek, stratigrafik olarak yapılan çalışmalarda tabakalanmayı belirlemektir.

Bu amaçlar doğrultusunda çukurlarda başlanan kazı çalışmalarında, esas alınan yöntem, Kilise'nin naos ve temel duvarlarına zarar vermemek ve ele geçirilen arkeolojik materyali öncelikli olarak yerinde korumaktır. Kazısı yapılan çukurların genişlik ve uzunlukları, bu esas doğrultusunda 1.50x1.50 m., 1.75x1.75 m. ve 2.00x2.00 m. arasında değişmekte olup, statik gereğı çukur genişlikleri ile derinlikleri ters orantılı olarak hesaplanmıştır. Bu derinlikler çukur içerisinde tespit edilen arkeolojik materyale göre belirlenmiştir. Söz konusu derinlik genel olarak 1.44 m. ve 3.01 m. arasında değişmektedir.

Yapılan çalışmalarda kilisenin batı, kuzey ve doğu ara sokaklarından geçen pişmiş toprak su sistemleri ve kanalizasyon sistemleri ile kilise temeli hakkında ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir. Yüzeeye yakın olarak tespit edilen akordeon formlu pişmiş toprak künkler, Erken Bizans Dönemi'ne ait olup bunlar kentin son dönemlerinde kullanılan künkler ve su sistemi hakkında veri sağlamıştır. Çukurlarda yüzeeye yakın kotlarda tespit edilen künklerin korunması amacıyla derinlik arttırılmış ve beton koloncukların oluşturulması için, yüzeeye yer alan künk hatları belgelendirilip, numaralandırılarak, bilimsel metotlarla kaldırılarak daha sonra tekrar orijinal yerlerine yerleştirilmiştir.

Özellikle Kuzey Sokak'ta açılan 5 ve 6 No.lu çukurlarda yapılan çalışmalarda, Erken Bizans Dönemi buluntularının yanı sıra Geç Hellenistik-Augustus Dönemi ile ilgili önemli verilere ulaşılmıştır. Sondajlarda ortaya çıkartılan eserler, burada daha önce bir dolgu yapıldığını ortaya koymuştur. Yeşilimsi gri renkli killi bir toprak yapısı ile ayrılan Geç Hellenistik-Augustus Dönemi'ne tarihlenen tabakada, fazla miktarda içki, aydınlatma ve günlük kullanım ile ilişkili seramik parçaları ele geçirilmiş olup, bunlar M.Ö. 133 öncesine tarihlenen bronz sikkeler ve küçük-büyük baş hayvanlara ait kemik parçalarıyla birlikte ele geçirilmiştir. Laodikeia Kilisesi Kuzey Sokak'ta yapılan bu çalışmalar, sokağın Augustus Dönemi'ne kadar çöp çukuru olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu tabakanın altında başlayan ana toprak ise çukurların güney kesitinde yükselerek devam etmekte ve kilisenin hafifçe yüksek bir tepe üzerine yapıldığını göstermektedir. Laodikeia Kilisesi, üst

koruma çatısı projesinin taşıyıcı kolonlarının oturtulacağı çukurların bilimsel metotlarla kazılması ve sonra ortaya çıkartılan arkeolojik materyalin tekrar yerlerine yerleştirilmesi yönüyle, bugüne kadar yapılan çalışmalar içinde bir ilki oluşturur. Bu yöntemle tüm arkeolojik su hatları ve diğer materyaller aynen yerinde korunarak üst çatının taşıyıcı kolon çukurları kazılmıştır.

3) *Kilise Üst Örtü Projesi Çalışmaları*: Laodikeia Kilisesi'ne bir koruma çatısının yapılmasının amacı; kilisenin mimarî olarak duvarlarının algılanmasını sağlayacak, kalabilen duvarlar ile iç bölümlerde yer alan opus sectile, mozaik, fresk, mermer kaplamalar, ambon, bema, templon, synthronon basamaklarını ısı değişimlerinden, yağmurdan ve güneşten koruyacak, aynı zamanda ziyaretçi dolaşımını da sağlayacak ve sürekliliği olan bir üst örtü sisteminin oluşturulmasıdır.

2213 m².lik bir alanı kaplayan Laodikea Kilisesi Koruma Çatısı'nda, kilise mimarîsi ile bağlantılı üç nef esas olmak üzere antik yapıyı ön plana çıkartan ve antik kent dokusu içinde göze batmayan sade bir üst örtü tercih edilmiştir. Ayrıca, yakınında bulunan Tapınak A yapısı ve kilisenin mevcut yüksekliği göz önüne alınarak koruma çatısında orta bölümdeki yüksekliği 11.40 m. olarak belirlenmiştir. Projede binyılların yorgunluğunu taşıyan yapının duvarlarına yük bindirmeyen, dört tarafını dolaşan taşıyıcı sistemli ve iç kısımda üç nefe bölen 10 ayağın üzerinden destek alan sistem tasarlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda taşıyıcı dikey çelik kolonların oturacağı 18 adet çukurun kazı işlemi tamamlanmış ve bu çukurlarda çelik ayakların sabitleneceği beton koloncuklar oluşturulmuştur. Beton koloncuk işlemi tamamlanmasının ardından, ilk etapta 18 adet çukura ve 16 No.lu ayakta zemine yerleştirilen traverten blok üzerine, üst örtü sistemini taşıyan 19 adet dikey çelik kolon, tijler ile sabitlenmiştir. Bir sonraki aşamada, kilisede geniş bir alanın geçilmesi ve üç nef konseptine uyulması amacıyla doğu-batı doğrultulu yay çizen eğri-sel hatlı çelik çatı oluşturulması için nefleri ayıran kolosal traverten-mermer ayaklara dikey taşıyıcı ayaklar yerleştirilmiştir. Bu çalışmada, özgün yapının restitüsyonu göz önüne alınarak, orta nefin daha geniş ve yüksek olması amaçlanmış, kilise naosundaki sekiz adet kolosal traverten, iki adet mermer ayağın taç bölümü üzerine çelik ayaklar yerleştirilmiştir. Laodikeia Kilisesi etrafında ve kilise içerisindeki ayaklarda, kuzey-güney yönünde oluşturulan

üç nefli hat, doğu-batı yönünde oluşturulan yedi sıra çelik ayak üzerine tijler ile bağlanan yay şeklindeki eğrisel hatlı çelik yatay taşıyıcıların (makasların) yerleştirilmesi ile tamamlanmıştır. Yapıda uygulanan çelik konstrüksiyon sayesinde, büyük açıklıkların geçilmesinde daha ince ve az sayıda taşıyıcı eleman kullanılmıştır. Çelik konstrüksiyon, demonte olarak yapılmış olup istenildiği zaman kaldırılabilen ve yapıya hiçbir zarar vermeyecek bir sistemdir.

Çatıda kaplama malzemesi olarak; ısı, ışık, sıcak-soğuk geçirgenliği, hafiflik dikkate alınarak polikarbon tercih edilmiştir. Hafif, yarı saydam, montajı basit, kolay değiştirilebilen, esnek ve estetik olması bakımından kullanılacak olan polikarbon/at kilitli sistem (5 duvar gözenekli 20 mm. UV. filtreli reflekte gri paneller) birbirine geçmeli, fazla güneş ışığına maruz kaldığında rengi koyulaşarak daha az ısı ve ışık geçiren, kolay değişebilen, antik kent dokusu içinde de fazla göze batmayan bir malzemedir.

Resim 3: Kuzey (Kutsal) Agora, Batı Portik kazılarında açığa çıkartılan sütunlu galeri.

Resim 4: Kuzey (Kutsal) Agora, Güney Portik kazılarında yıkıldığı şekliyle ortaya çıkartılan duvar ve sütunlu galeri.

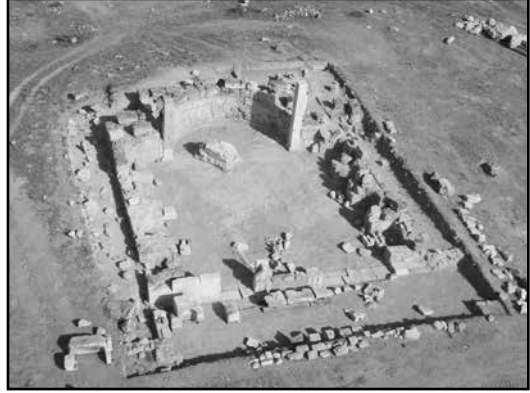
Resim 5: Kuzey (Kutsal) Agora, Güney Portikte yapılan restorasyon çalışması ve alanın fotografik taranmış durumu.

Resim 6: Stadyum Caddesi, Batı Portik Dükkanı, C Yapısı, Efes Portikosu ve B Nymphaeumu.

Resim 7: Suriye ve Stadyum Caddesi kavşağında yer alan Caracalla Nymphaeumu.

Resim 8: C Yapısı'nın kazı ve düzenleme sonrası durumu.

Resim 9: Efes Portikosu'nun restorasyon sonrası durumu.

Resim 10: S. Severus Nymphaeumu havuzunun restorasyon sonrası durumu.

Resim 11: A Evi, Doğu ve Kuzey sokaklarının restorasyon sonrası durumu.

Resim 12: Merkezi Agora, Anı Sütünü ve krepidomasının restorasyon sonrası durumu.

Resim 13: Kiliseli Peristylly Ev'in kazı sonrası durumu.

Resim 14: Laodikeia Kilisesi için yapılan koruma çatısı.

Resim 15: Laodikeia Kilisesi içinden koruma çatısının dizaynı.